

FRA – de första 70 åren

Försök till kort kronologi över
viktigare händelser

Jan-Olof Grahn

FRA

– de första 70 åren

FÖRSÖK TILL KORT KRONOLOGI
ÖVER VIKTIGARE HÄNDELSER

av Jan-Olof Grahn

”

*Protestera som
bara fan, men
tacka Gud för
möjligheten!*

COPYRIGHT
FRA

OMSLAGSBILD
Geheimschreiber
Foto: FRA

FORMGIVNING

Nowa Kommunikation, Stockholm, 2012

*Citat tillskrivet chefen för försvarsstabens signal-
tjänsteavdelning, Erik Anderberg, i samband med
tysk begäran att få disponera delar av västkust-
kabeln 1940.*

Hur det började

FRA uppstod gradvis, först 1938 som en försvarsgemensam inhämtning i Karlskrona och några år senare i form av en sammanslagning av den spaning som bedrevs vid försvarsstabens signaltjänstavdelning och kryptoforceringen vid dess kryptoavdelning. Den självständiga myndigheten Försvarsväsendets radioanstalt kom till den 1 juli 1942.

Krigsåren

Mandatet var brett under krigets undantagslagar och omfattade åtta huvudområden:

- Det militära Tyskland
- Det militära Sovjetunionen
- Stöd till Allmänna säkerhetstjänsten rörande agentverksamhet i landet
- Stöd till väderlekstjänsten SMHA
- Stöd till den svenska särskilda underrättelseorganisationen C-byrån
- Kryptologisk rådgivning för UD och krigsmakten
- Signalkontroll för vapengrenarna

Arne Beurlings lösning av ett av samtidens svåraste och viktigaste chiffrsystem, det tyska Siemens & Halskes elektromekaniska kryptomaskin gav Sverige en helt unik insyn i tyskt agerande och tyska planer för Nordeuropa under kriget. Vi visste därmed när Hitler skulle angripa Sovjetunionen, hur tyska förhandlares instruktioner och absoluta begränsningar såg ut för vår del, när och var möten med tyska agenter skulle

Arne Beurling som löste ett av samtidens svåraste och viktigaste chiffrsystem.

ske i Stockholm samt tyska stridskrafterns exakta dispositioner och svagheter i vårt närområde. Kort sagt, en kabelavlyssning som gav ett perfekt underlag för en framgångsrik neutralitetspolitik. FRA upprätthöll ett informationsutbyte med

Från vänster: FRA samverkansman Axelson (i finsk uniform) med ledande företrädare för finsk underrättelsetjänst.

FOTO: Ställt till FRA:s förfogande av Stig Axelsson

Pejlutrustning typ KwEa av tyskt ursprung, förvärvat genom Stella Polaris.

FOTO: FRA

den finska radiospaningen, både under vinterkriget och fortsättningskriget. Det mynnade ut i en evakuering av delar av den finska organisationens personal, dokumentation och utrustning till Sverige i september 1944, den s k Stella Polaris-affären. Ett tjugotal finländare fick fast anställning vid FRA och många verkade i olika befattningar fram till sin pensionering.

Från neutralitet till alliansfrihet

Med undantagslagarnas upphävande 1945 bortföll många uppgifter för FRA, inklusive kabelavlyssningen. I viss mån kunde detta kompenseras genom förstärkt radioavlyssning och ett begynnande internationellt samarbete där svenskt material kunde bytas mot utländskt sådant, liksom teknik som annars skulle varit svåråtkomlig inom landet.

Det kalla krigets ankomst ställde också nya krav på verksamheten. Ett sovjetiskt angrepp med kärnvapen blev ett realistiskt scenario, mot vilket utspridning och bergrum fick ökad aktualitet. En ny spaningsgren, så kallad teknisk signalspaning, byggdes upp mot radar- och

DC-3 eskorterad av en rote J 28 flyger över Berga slott.
FOTO: DC-3-utredningen 2007, Christer Magnusson

navigationssystem. Flygburen inhämtning, först försöksvis med ett äldre bombplan av typ B 3, sedan i etablerad form med DC-3, byggdes upp. Efter den oprovocerade nedskjutningen av DC-3:an 1952 beslöts ett omgående återupptagande av flygverksamheten. Systerplanet som disponerats av FOA byggdes om, för att ersättas med en

Vickers Varsity 1954. Ungernkrisen 1956 följdes upp av FRA och mynnade ut i omfattande rapportering.

Med tillkomsten av matematikmaskinen BESK 1953 fick FRA för första gången tillgång till databeräkningskapacitet för forceringsuppgifter. Egna datorer kom dock först på 1960-talet.

Internationell oro

Det nya decenniet karaktäriserades av omfattande internationell oro. Kubakrisen 1962 utspelade sig i betydande grad på stort avstånd från FRA och bevakades därför i mindre utsträckning än sexdagarskriget i Mellanöstern samt den sovjetiska interventionen i Tjeckoslovakien. I det senare fallet följdes förberedande truppflyttningar från Baltikum och Tyskland, liksom själva invasionsförloppet med dess omfattande flygrörelser. En ytterligare flygburen anskaffning gjordes mot slutet av 1950-talet i form av ett höghöjdsflygplan av typ English Electric Canberra, vilket förlängde räckvidden för spaningsarbetet, om än till priset av starkt begränsade prestanda i övrigt.

Med 1970-talets ankomst blev det alltmer angeläget att se över stationsstrukturen och modernisera densamma. Så skedde genom ett antal nybyggnationer. Datastödet utvidgades men var fortfarande blygsamt utom för kryptoforceringen. Utvecklingen på kommunikationsområdet nödvändiggjorde upprättande av spaning även mot kommunikationssatelliter, en

verksamhet som sedan kom att byggas ut i takt med ökande behov.

IB-affären med dess avslöjanden om under rättelsetjänst ledde gradvis till större öppenhet kring verksamheten. Först rörande existensen av en svensk signalspaning överhuvudtaget, senare något mer utförligt.

En brytningstid

En stor del av FRA:s personal anställdes under eller omedelbart efter andra världskriget. Detta

medförde mycket stora förväntade pensionsavgångar under 1980-talet. För radiopersonal utverkades ett tillstånd till viss förrekrytering, för att minska problemen i själva övergången. För militär bearbetning började en direktrekrytering av akademiker att ske, för att möta de kommande behoven.

Nya uppgifter för FRA

Ett innehållsstyrt automatiskt urval för satellitspaningen driftsattes under 1970-talet, för att vidare utvecklas under påföljande decennium. Inflödet av råmaterial ökade som en följd av detta.

Sedan sin tillkomst hade FRA i huvudsak rapporterat signalspaningsfakta till sina avnämare, men avstått från tolkningar av dessa data. Under 1980-talet började politiska avnämare efterfråga FRA:s uppfattning i olika sakfrågor kopplade till den militära utvecklingen i omvärlden. Rapporteringen började därför lämna sådan tilläggsinformation, men var noga med att skilja denna från rena sakuppgifter. Frågeställningar som rörde Sovjetunionens faktiska militära förmåga till lands, till sjöss eller i luften kom därför

att diskuteras mer än tidigare mellan FRA, den militära underrättelsetjänsten och departementens avnämare.

Under 1980-talet var en stor del av försvarsmakten sysselsatt med att jaga ubåtar. Så även FRA, men utan resultat. Tvärt emot vissa medieuppgifter hörde FRA aldrig någon främmande ubåtssignal från svenska vatten. Med Sovjetunionens sönderfall uppstod många osäkerheter rörande tillbakadraganden och incidenter i samband med dessa. Oftast kunde FRA lugna oroliga intressenter, snarare än verka alarmerande.

På 1990-talet fick FRA sin första ”superdator” och fortsatte därefter att satsa på kraftfulla beräkningsdatorer.

Ända sedan andra världskriget hade polisen bedrivit inhämtning mot främmande agentsändningar och radiospioner i Sverige. 1993 ansågs tiden mogen att FRA tog över ansvaret för delar av denna verksamhet, nämligen de från utlandet kommande sändningarna. Så skedde efter en överenskommelse mellan Säpo och FRA.

Sverige har en lång tradition av medverkan i fredsbevarande internationella insatser. Så dock

inte FRA. Men från och med 1995 fanns en närvaro på Balkan, avsedd att ge självskydd och taktiskt underrättelsestöd till lokala militära chefer. Därmed blev utlandstjänstgöring en naturlig del av vardagen för stora delar av vår personal – och stöd till desamma verklighet för än fler.

I spåren av de stora förändringarna i Östeuropa såg FRA över sin stationsstruktur och reducerade antalet bemannade stationer. År 2000 fanns mindre än hälften kvar av det antal bemannade stationsplatser man haft ett decennium tidigare. Fjärrstyrning kunde också kompensera vissa olägenheter i sammanhanget.

FRA:s engagemang på informationssäkerhetsområdet har gamla anor. Från kryptologisk rådgivning har utvecklingen gått mot mer allmänna frågeställningar. Medvetenheten om landets allt större beroende av datasystem och den sårbarhet detta medför, gjorde cyberförsvaret till en allmänt begriplig nödvändighet och myndighetens expertis efterfrågades i allt fler sammanhang. Kunskaper som FRA förvärvar genom sin signalspaning skall komma Sverige till godo i form av ökad informations säkerhet.

FRA har en lång erfarenhet av signalunderrättelsetjänst mot terrorism. Inledningsvis var denna i huvudsak riktad mot sådan bedriven av etablerade stater, inte enskilda grupper eller aktörer. Men redan före den 11 september 2001 började en omorientering i detta avseende, som förstärktes av det som hände i USA.

Lagstiftningsarbetet rörande signalspaning innebar en övergång från ingen till omfattande reglering av verksamheten och medförde en stor omställning för såväl personal som uppdragsgivare.

Den stora utmaningen

Och framtiden? Ja, den är underrättelsetjänstens stora utmaning. Man kan lära av det förflutna, men får inte bita sig fast i det. Nya tider kräver nya arbetsformer och nya prioriteringar. Men det grundläggande kravet ligger fast – att förse avnämarna med relevant information som inte kan hämtas in på annat vis.

En föränderlig omvärld

40-talet

Beredskap och nationellt oberoende. Upptagande av internationellt samarbete efter kriget.

50-talet

Det kalla kriget. DC-3:an. Suezkrisen. Uppbyggnad av teknisk signalspaning.

60-talet

Kubakrisen, Tjeckkrisen och Mellanöstern.

70-talet

Modernisering av stationsstrukturen. Upptagande av spaning mot kommunikations-satelliter. En första ansats till ökad öppenhet.

80-talet

Pensionsavgångar med förändrad rekryteringsbas för den militära bearbetningen. Tydligare inriktning mot militärpolitiska underrättelser och politiska beslutsfattare. Signalspaningsfartygets tillkomst.

90-talet

Sovjetunionens sönderfall. Internationella insatser. Övertagande av polisiär inhämtning. Nya hot och omorientering av verksamheten.

00-talet

Terrorism och cyberförsvar. Kabelinhämtning. Ökad öppenhet kring verksamheten.

FRA-personal vid Elfviks gård på 40-talet.

FRA

FRA | Box 301 | 161 26 Bromma
Tel 08-471 46 00 | www.fra.se